

Landbruket i Steinkjer

**Hva kan landbrukskontoret
gjøre for å fremme deltakelse,
medvirkning og utvikling?**

- En kvantitativ undersøkelse

Rapport 2009

av **Karin Hovde
Lindis Sloan**

kun
senter for kunnskap
og likestilling

Bakgrunn

Denne undersøkelsen ble gjort sommeren 2009 i forbindelse med et forprosjekt som skulle legge grunnlag for utvikling av landbrukskontorets arbeid med likestilling i landbruket i Steinkjer kommune. Bakgrunnen var at landbrukskontoret ønsket å kartlegge ulike behov for tiltak og tilrettelegging, og avdekke holdninger til likestilling hos landbruksbefolkningen selv. Undersøkelsen er gjennomført av KUN senter for kunnskap og likestilling i nært samarbeid med landbrukskontorets leder og medarbeidere. I tilknytning til prosjektet er det også en ressursgruppe bestående av representant fra Fylkesmannens landbruksavdeling og fra næringa selv.

Prosjektet er finansiert av Fylkesmannen i Nord – Trøndelag og Steinkjer kommune.

Vi har vært opptatt av å se på betydningen av eierskap som utgangspunkt for involvering og medvirkning i landbruket. Videre har vi spurt om hvilke holdninger Steinkjers landbruksbefolkning har til tilleggsnæringer og landbrukskontorets arbeid, til rekrutteringssituasjonen og til landbruksmiljøet i kommunen generelt.

Metode

Utvalget i undersøkelsen er 190 besvarelser, 33 kvinner (17,4 %) og 157 menn (82,6 %) har svart. Ikke alle har svart på alle spørsmålene, n er derfor ikke alltid sammenfallende med tallet for undersøkelsen som helhet, men er oppgitt for hver tabell. Det ble sendt ut 570 spørreskjema til søkere til produksjonstilskudd i Steinkjer kommune. Disse ble både distribuert pr post, på e-post og fra den enkelte saksbehandler på landbrukskontoret. Dette gir en svarprosent på 33 %, noe som er lavt. Undersøkelsen synliggjør likevel noen utfordringer når det gjelder eierskap, kvinners deltakelse og landbrukskontorets arbeid.

Noen nøkkeltall

190 svar, 33 kvinner og 157 menn (17 %/83 %).

- Aldersfordeling:
 - 26-40 år: 47 (25 %)
 - 41-55 år: 91 (58 %)
 - 56-65 år: 36 (19 %)
 - 65+ år: 16 (8 %)
- 69 % er gifte, 15 % er samboere og 16 % enslige eller ønsket ikke å svare. De som har barn har i snitt 2,4 barn. 49 % vet ikke om barna ønsker å overta gården. 40 % ja, 11 % nei. Her er kvinnene mindre sikre enn mennene:
 - Kvinner (24 % ja, 7 % nei, 69 % vet ikke)
 - Menn (44 % ja, 11 % nei, 45 % vet ikke).
- Landbruksutdanning:
 - Alle som svarer: 65 %, partner: 20 %
 - Kvinner: 52 %, partner: 50 %
 - Menn: 67 %, partner: 13 %
- Arbeid på gården:
 - Når det er kvinnen som svarer oppgir hun at hun jobber 34 % på gården imens partner står for 53 %
 - Når det er mannen som svarer på undersøkelsen oppgir han at han gjør 76 % av arbeidet på gården imens partner gjør 17 %.
- Arbeid utenfor gården:
 - Den som svarer
 - Kvinner 68 %, menn 43 %
 - Partner
 - Kvinners partner 78 %, menns partner 82 %
- Fordeling av husarbeid:
 - Alle som svarer tar 30 %, partner 70 %
 - Kvinner som svarer tar 70 %, partner 30 %
 - Menn som svarer tar 20 %, partner 80 %
- Eierskap: når par opplever at de eier gården sammen:
 - Arbeidet på gården: etter svarers kjønn:
 - Kvinne: 27 %, partner 32 %, andre resten
 - Mann: 55 %, partner 11 %, andre resten
 - Arbeid utenfor gården: etter svarers kjønn:
 - Kvinne: 67 %, partner 58 %
 - Mann: 47 %, partner 84 %

Utvalget mener at lønnsomhet, personlige egenskaper hos bruker og positivt miljø er det viktigste for å skape tilleggsnæringer. Kvinnene legger større vekt på personlige egenskaper og utdanning/kompetanse.

1. Kjennetegn ved utvalget

1.1 Aldersfordeling

Aldersgruppe	I alt	%	Kvinner	% av Kv	Menn	% av M
26-40	47	24,7 %	14	42,4 %	33	21 %
41-55	91	47,9 %	17	51,5 %	75	47,8 %
56-65	36	19 %	1	3 %	34	21,7 %
65+	16	8,4 %	1	3 %	15	9,6 %
N	190		33		157	

1.2 Sivilstatus

Status	I alt	%	Kvinner	% av Kv	Menn	% av M
Gift	131	69 %	25	75,8 %	106	67,5 %
Samboer	28	14,8 %	3	9,1 %	26	16,6 %
Enslig/ikke svar	31	16,3 %	5	15,2 %	25	15,9 %
N	190		33		157	

En høy andel av gårdbrukerne som svarer er gifte, i alt 69 % av utvalget. Dette tilsvarer gjennomsnittet av andelen gifte kvinner og menn i landbruket totalt. Det er en høyere andel gifte kvinner enn menn som svarer, selv om utvalget er veldig lite (33 kvinner, 25 gifte eller 76 %) indikerer det at giftemål gir større sjanse for involvering.

Gjennomsnittlig andel samboere i landbruket er 10,5 %. For de som har svart i vår undersøkelse ligger andelen over dette snittet. Få av kvinnene som har svart er samboere, det er mennene som trekker opp andelen.

Det er en viss bekymring angående andelen enslige bønder, og landbrukskontoret mener den har økt. Andelen enslige på 16,3 % i dette utvalget ligger langt under den gjennomsnittlige andelen aleneboende for hele landet som er 39 %. Ser vi på landbruket totalt ligger andelen enslige i utvalget over gjennomsnittet som er på 11 %. Fordelt på alder finner vi at i gruppen 26-40 er 13 % enslige, for aldersgruppen 41-55 er det 14 %, 56-65 er det 11 % og over 65 er hele 44 % av de som svarer i "enslig"-kategorien.

1.3 Barn

Ikke alle har svart på hvor mange barn de har, men de som har svart har i gjennomsnitt 2,4 barn.

1.4 Landbruksutdannelse

Svarerne ble spurt om hvorvidt de har landbruksutdannelse, og 65 % svarer ja på dette. Det var imidlertid klart færre av kvinnene som hadde landbruksutdannelse, 17 av 33 eller 52 %. Hos mennene har 67 % utdannelse i faget.

	I alt	%	Kvinner	% av Kv	Menn	% av M
Ja	123	64,7 %	17	51,5 %	105	66,9 %
Nei	67	35,3 %	16	48,5 %	52	33,12 %
N	190		33		157	

Det ble også stilt spørsmål om hvorvidt partner har landbruksutdannelse. Også her er svarene i tabellen delt inn etter svarers kjønn, så eventuelle likekjønnede partnere inngår i "ja"-andel uten kjønnsanvisning.

	I alt	%	Kvinner	% av Kv	Menn	% av M
Ja	30	19,9 %	14	50 %	16	12,9 %
Nei	121	80,1 %	14	50 %	108	87,1 %
N	151		28		124	

En høy andel av utvalget har landbruksutdanning. Kvinner som har svart på skjemaet har i høyere grad partner med landbruksutdanning enn menn. Utvalget har noe høyere andel både kvinnelige og mannlige partnere med landbruksutdanning enn landsgjennomsnittet på 5 % for kvinnelig og 18 % av mannlige partnere. Kvinnene som svarer har landbruksutdanning i langt høyere grad (52 %) enn partnerne til mennene som har svart på undersøkelsen (13 %).

2 Arbeidsfordeling

Arbeidsfordeling har fått en relativt stor del av skjemaet. Vi ser at i de tilfellene der svarer er kvinne gjør hun i snitt 34 % av arbeidet på gården, og partner 53 %. (Resten gjøres av innleid hjelp, kårfolk, barn osv.) Når svarer er mann gjør han i snitt 76 %, partner 17 %.

Når paret oppgir at de eier gården sammen og han svarer, gjør han i snitt 55 % av arbeidet og partner 12 % av arbeidet. **Når hun svarer gjør hun i snitt 27 % av arbeidet mot partnerens 32 %.** Dette betyr at kvinnene som svarer gjør mer av arbeidet på gården enn de som lar mannen svare. Der hun svarer gjør de også mye likere andel (K27-M32) enn når han svarer (hvor han gjør fire ganger så mye, M55-K12) Det må her understrekes at dette ikke er prosent av årsverk, men av samlet arbeid som utføres på gårdsbruket.

Det blir også stilt spørsmål om arbeid utenfor gården, og vi finner at 68 % av kvinnene som svarer i undersøkelsen oppgir at de arbeider utenfor gården. Av mennene er det 43 % som har arbeid utenfor gården. Vi finner samme mønster ved spørsmål om partners arbeid utenfor gården, 82 % av mennene som svarer oppgir at deres partner har arbeid utenfor gården, 78 % av kvinnene.

2.1 Husarbeid

Blant svarere under 40 år oppgir kvinnene at de gjør 80 % av husarbeidet mot mennenes 20, mens mennene mener fordelingen er 74 % på kvinnene og 26 % på mennene. I aldersgruppen 41-55 år finner vi at mennene oppgir at de gjør 19 % av husarbeidet mot partnerens 81 %. Kvinnene som har svart her mener fordelingen er mer jevn, kvinnene hevder at de gjør 68 % mot partnerens 32 %. I aldergruppen 56-65 melder den ene kvinnen som har svart på spørsmålet at hun gjør 100 % av husarbeidet, mens mennene mener de gjør 24 % i snitt.

Norske kvinner bruker i gjennomsnitt tolv timer i uka på husarbeid. Mannen bruker bare fire timer, ifølge en omfattende undersøkelse publisert i 2007, av sosiologiprofessor Knud Knudsen ved universitetet i Stavanger og sosiologiprofessor Kari Wærness ved Universitetet i Bergen. **En jevnere fordeling av husarbeid fører ikke bare til at kvinner får bedre livskvalitet. Kjæresteforholdet blir også bedre, i alle fall sett fra kvinnenes synspunkt.** 75 prosent av kvinnene som mener likestillingen i hjemmet er svært bra, er [meget fornøyd](#) med samlivet, viser den norske undersøkelsen *Likestilling og livskvalitet 2007*.

– Dersom likestilling innebærer at partene deler likt på husarbeid og/eller omsorg for barn, kan vi slå fast at menn og kvinner som lever likestilt, har det bedre på en rekke områder, skriver forskerne i rapporten.

Undersøkelsen viser at gårdbrukerparene i Steinkjer ikke er mindre likestilt enn gjennomsnittet for andre par. Skiller vi på alder ser vi at husarbeidet fordeles mer likt blant de yngre enn blant de eldre.

13. Fordeling av husarbeid (%)	26-40	41-55	56-65	65+
Jeg	40 %	29,80 %	26 %	21,00 %
Partner	60 %	72,20 %	67 %	81,00 %

Fordelingen av husarbeid er mye jevnere hos de yngste parene (svarer under 40 år) enn i de eldre årsklassene. Dette er uavhengig av svarers kjønn, anslagene som er gitt (derfor er summen i hver kolonne ulik 100 %) gir indikasjon på fordeling for parene. Menn og kvinner svarer forholdsvis likt.

Mange som velger å bo på en gård blir i større eller mindre grad involvert i gårdsarbeidet. Løve (2007) viser til at tre av ti kvinnelige ektefeller de ikke deltar i gårdsdriften, selv i hektiske perioder av året. Til sammenligning deltar så godt som samtlige mannlige ektefeller til kvinnelige gårdbrukere (97 %). Kvinnelige ektefeller som deltar arbeider dessuten mye mindre på gården enn mannlige, i gjennomsnitt. Når vi regner med dem som ikke bidrar, arbeider kvinnelige ektefeller alt i alt i gjennomsnittsnitt 10 timer per uke. Dette er knapt halvparten av mannlige gårdbrukerektefellers innsats. Variasjonen er stor, og 5 % av kvinnelige ektefeller bidrar med 37 timer eller mer på gården – mot 20 % blant mannlige. (T. Løve 2007)

Løve (200) ser også på arbeidsfordelingen innenfor parene, og finner at en av tjue kvinnelige ektefeller arbeider minst like mye på gården som sin "gårdbruker"-mann. Menn som er gift/samboer med en kvinnelig gårdbruker, gjør imidlertid dette i mer enn to av fem tilfeller. Av gårdbrukerparets samlede arbeidstid på gården yter kvinnelige ektefeller knapt en femtedel i gjennomsnitt. Arbeidet deles mer likt der kvinnen er gårdbruker. Kvinnelige ektefeller bidrar minst på korngårder (13 %), og her er kontrasten særlig stor til mannlige ektefeller som faktisk gjør mesteparten av arbeidet (58 %). Han viser også at det ikke er nevneverdige forskjeller mellom generasjoner. (T.Løve 2007)

3 Eierskap

Vi går ut fra at hvem som svarer på denne undersøkelsen indikerer noe om deltakelse og medvirkning i gårdens drift. Når kvinnen eier, er det hun som i høy grad svarer, når mannen eier er det han som svarer. Hvis paret oppgir at de eier sammen svarer han som sagt i 83 % av tilfellene, hun i 17 %. Dette er markert lavere enn hvis hun eier gården alene, men må sees i forhold til svarene gitt om aktivitet på gården i kap 2.

	Gården eies i dag av:		Hvem svarer:			
	I alt	%	Kvinne	%	Mann	%
Kvinne	21	11 %	18	86 %	3	14 %
Mann	98	52 %	3	3 %	95	97 %
Par sammen	69	37 %	12	17 %	57	83 %
N	188		33		155	

Vi ser at tallet på sameiende par er høyt; 37%. Tall fra SSB viser at det i Steinkjer er 16,3 landbrukseiendommer over 5 da med to eiere som er ektefeller. Dette kan bety at gårdsbruk hvor begge to er eiere er mer involvert i landbrukets organisasjoner og dermed oftere svarer på slike undersøkelser. Det kan også bety at det er mangel på innsikt i de virkelige eiendomsforholdene og for eksempel at eierskap til gården forveksles med sameie gjennom giftemål. Vi velger dermed å operere med begrepet "opplevd sameie" som dekker både de som reelt eier og de som mener at de eier sammen.

Ser vi på hvordan eierskap forholder seg til aldersgrupper, finner vi at kvinnelig eier og sameie er vanligere i de yngre enn de eldre aldersklassene. Vi går her ut fra at partnere/ektefeller har tilnærmedesvis samme alder, og fordeler ut fra alderen til den som har besvart spørreskjemaet:

Svarers alder	Kvinnelig eier	%	Mannlig eier	%	Par sammen	%
26-40	10	47,6 %	19	19,4 %	17	24,3 %
41-55	8	38,1 %	50	51 %	33	47,1 %
56-65	2	9,5 %	17	17,4 %	17	24,3 %
65+	1	4,8 %	12	12,2 %	3	4,3 %
N	21		98		70	

Nesten halvparten av de kvinnelige eierne finner vi i aldersgruppen under 40, mens bare 19,4 % av gårdene med mannlig eier er besvart av en i denne yngste aldersgruppen. 12 av 98 mannlige eiere er over 65 år, mot bare 1 av 21 kvinnelige, henholdsvis 12,2 og 4,8 %. Parene som eier gården sammen fordeler seg jevnere, men også her finner vi et veldig lite mindretall i gruppen over 65 år.

Det ble også stilt spørsmål om hvordan svarer hadde tilegnet seg gården. Også her er svarene delt på svarers kjønn:

	I alt	%	Kvinner	% av Kv	Menn	% av M
Odel av M	144	75,8 %	9	27,3 %	135	86 %
Odel av K	29	15,3 %	18	54,6 %	11	7 %
Frie marked	17	9 %	6	18,2 %	11	7 %
N	190		33		157	

Tabellen over viser sammenhengen mellom hvem som svarer og hvordan de har overtatt gården. I de tilfellene de har kjøpt gården gjennom hennes odel er mannen mindre tilbøyelig til å svare på undersøkelsen enn kvinnen er når de har tatt over på hans odel. Dette må ses i sammenheng med arbeidsfordelingen på gården som viser at mannen gjør mest, uavhengig av eierskap og hvordan paret har kjøpt gården. Det at de har tatt over hennes gård ser ut til å gjøre henne mer involvert i drifta selv om han gjør mest arbeid.

3.1 Eierskap og tilegnelse

	Kvinnelig eier	%	Mannlig eier	%	Par sammen	%
Odel av M	6	28,6 %	87	87 %	51	71,8 %
Odel av K	14	66,7 %	5	5 %	11	15,5 %
Frie marked	1	4,8 %	8	8 %	9	12,7 %

N	21		100		71	
---	----	--	-----	--	----	--

Andelen kvinner som har overtatt gård på odel er for landet 22 % (NOU 2003). I utvalget vårt er dette noe lavere – 15 %, dette tilsvarer gjennomsnittet for Nord-Trøndelag. Ser man overtakelse i forhold til hvem som eier gården nå (tabell 3.1) finner vi at 21 kvinner eier gården alene, mens 18 kvinner har overtatt på odel. 135 menn har tatt gården på odel, men bare 98 gårder eies av mannen alene. Det virker altså som at mannen i liten grad registreres som felleseier når hun har tatt gården på odel, mens hun i større grad registreres som medeier ellers. Her tar vi forbehold om feilrapporteringer om sameie som nevnt overfor.

Dette går på tvers av NILFs undersøkelse som viser at sammenlignet med menn, eier odelskvinner i mindre grad gården selv om de har odel (Forsberg m.fl 2009). Dette kan skyldes at odelskvinnene i Steinkjer skiller seg ut ved å eie, eller også at det er disse kvinnene som besvarer undersøkelsen.

17 gårder (9 % av utvalget) er kjøpt på det frie marked, en forholdsvis liten andel.

3.2 Samdrift

En forholdsvis større andel av kvinnene enn mennene som svarer oppgir at de deltar i samdrift. Dette går på tvers av for eksempel NILFS forskning som viser at etablering av samdrifter ikke har styrket kvinners deltagelse i landbruket, snarere tvert imot. NILFs funn tyder på at samdriftsetablering, og spesialiseringen dette innebærer, reduserer kvinnes deltakelse og dermed også innflytelse i landbruket (Forsberg m.fl 2009)

	I alt	%	Kvinner	% av Kv	Menn	% av M
Ja	42	22,5 %	9	27,3 %	33	21,4 %
Nei	145	77,5 %	24	72,7 %	121	78,6 %
	187		33		154	

3.3 Eierskapets innvirkning

Vi var opptatt av effekten av eierskap i forhold til andre faktorer, for eksempel; fører delt eierskap til mer involvering fra begge? Gir dette økt inntjening og mer satsing på alternative driftsformer? 69 av de som svarer oppgir at de eier gården sammen, 57 menn (82,6 %) og 12 kvinner (17,4 %). Vi har antatt at hvem som svarer på denne undersøkelsen indikerer noe om involvering i gårdsdriften. At 12 % kvinner svarer når hun oppgir at begge eier sammen, mot 3 % når han eier, er en indikasjon på at opplevd eierskap og involvering henger sammen, men i mindre grad en vi kunne anta.

7. Hvordan fikk du/dere overtatt gården?	Mann svarer		Kvinne svarer	
Odel (M)	46	80,7 %	4	33,33 %
Odel (K)	7	12,3 %	4	33,33 %
frie marked	4	7 %	4	33,33 %
N	57		12	

Tallene viser at det er forholdsvis flere kvinner som svarer når de har overtatt gården på hennes odel. Dette gjaldt 11 bruk i utvalget.

Sammenligner vi med totalen er andelen kvinner som svarer høyre også når de har tatt over på hans odell og i tillegg opplever at de er sameiende med mannen. Tilsvarende er andelen menn som svarer når de har tatt over gården på hennes odell også høyere for de opplevd sameiende (12 %) i forhold til totalen (7 %). Det må understrekes at tallene her er små, men er med og indikerer at opplevd eierskap og deltakelse/involvering henger sammen.

3.4 Eierskap og arbeidsfordeling

Arbeidsfordeling	Mann svarer		Kvinne svarer	
Jeg		73,13 %		37,18 %
Partner		15,82 %		44,82 %
Innleid		15,61 %		25,75 %
Jeg arbeider utenfor gården				
Ja	27	47,37 %	8	66,67 %
Nei	30	52,63 %	4	33,33 %
Sum	57		12	
Partner jobber utenfor gården				
Ja	48	84,21 %	7	58,33 %
Nei	9	15,79 %	5	41,67 %
Sum	57		12	
Fordeling av husarbeid (%)				
Jeg		24 %		73 %
Partner		76 %		27 %
Sum				

Kvinnene som opplever at de er sameiende oppgir at de utfører 37 % av arbeid på gården mens partner tar 45 %. De tar dermed større del av gårdsarbeidet enn hele gruppen kvinner gjør (34 %), mennene tar mindre (53 %).

Menn med delt eierskap oppgir at både de og partner jobber mindre på gården (73 %/15 %) enn gjennomsnitt for alle (76 %/17 %).

Variasjonen i de andre tallene viser det samme mønster; de opplevd sameiende kvinnene som svarer og deres partnere utfører større andel av arbeidet på gården enn totalen gjør. De opplevd sameiende mennene som svarer har i høyere grad selv arbeid utenfor gården og har partner som gjør det samme (se også 3. Arbeidsfordeling).

3.5 Eierskap og inntekt

inntekt (kr)	Kvinnelig eier	%	Mannlig eier	%	Sameie	%
1-49999	3	16,67 %	9	10,84 %	7	10,29 %
50000-99999	2	11,11 %	14	16,87 %	14	20,59 %
100000-249000	7	38,89 %	27	32,53 %	24	35,29 %
250000-399999	3	16,67 %	23	27,71 %	17	25,00 %
400000 og over	3	16,67 %	10	12,05 %	6	8,82 %
N	18		83		68	

Utvalget følger den nasjonale trenden: Det er kvinnene som eier de minste brukene med lavest inntektsgrunnlag, menn de største.

3.6 Eierskap og deltakelse

Eierform	Kvinne jobber %	Utenom gården	Mann jobber %	Utenom gården
Kvinne eier	20 %	65 %	50 %	33 %
Mann eier	ikke nok svar til å gi antall		57 %	38 %
Sameie	26 %	67 %	55 %	48 %

"Kvinne jobber %" og "Mann jobber %" angir hvor stor andel av gårdsarbeidet svarerne i snitt har oppgitt at de utfører, det er altså ikke i prosent av årsverk el.l. Det resterende arbeidet utføres av kårfolk, barn, innleid hjelp osv, men varierer altså med gårdens størrelse.

Vi ser også at 2/3 av kvinnene har arbeid utenfor gården uansett eierform, mens mennene har større sannsynlighet for arbeid utenom dersom de opplever at de eier gården sammen med sin partner, nesten halvparten av dem arbeider utenom gårdsdriften. Ellers er det ca 1/3 av mennene som har arbeid utenom gården. Også der kvinnen eier gården er det 2/3 av kvinnene som har arbeid utenom og 1/3 av mennene, de kvinnene som arbeider full tid på gården er stort sett enslige. Vi understreker her at utvalget ikke er stort.

3.7 Eierskap og jordbruksutdannelse

Vi ser i undersøkelsen at jordbruksutdannelse er en klar faktor i deltakelse, selv om sammenhengen sikkert er gjensidig – deltakelse eller ønske om deltakelse motiverer for utdanning, som igjen kvalifiserer for deltakelse videre.

Eierform	Kvinne svarer: utdannelse	Partner:	Mann svarer: utdannelse	Partner:
Kvinne eier	53 %	50 %	100 %	33 %
Mann eier	50 % (n=2)	0 % (n=2)	69 %	9 %
Sameie	50 %	58 %	64 %	16 %

Igjen tas det forbehold om at det i kategorien "mann eier" kun er to kvinnelige svarere, men det er interessant at ingen av disse hadde partner med landbruksutdannelse, mens en av de to hadde.

Når partnerne eier gården sammen er det en klar sammenheng mellom landbruksutdannelse og hvem som har svart på skjemaet, selv om sannsynligheten for at begge har utdanning i faget øker med opplevd sameie er det stor overvekt av kvinnene som har svart som har landbruksutdannelse – 50 % av de kvinnelige sameierne som har svart, mot 16 % av de som har latt partneren fylle ut skjemaet.

3.8 Eierskap og samlivsform

Eierform	Gift	Samboer	Enslig
Kvinne eier	65 %	5 %	30 % (n=6)
Mann eier	51 %	24 %	25 % (n=24)
Sameie	97 %	3 %	0 %

Ekteskap er helt klart samlivsformen som fører til at paret opplever at de har sameie. Dette underbygger vår antagelse om at sameie forveksles med felleseie gjennom ekteskap.

Samlivsform	Kvinne eier	Mann eier	Sameie
Gift	10 %	38 %	52 %
Samboer	4 %	88 %	8 %
Enslig	20 %	80 %	0 %

4 Alder

Alder er en viktig utslagsgivende faktor for hvordan respondentene svarer. Det viser hvordan landbruket har endret seg over tid og i takt med samfunnet ellers. Flere unge er samboere, arbeidsfordelingen blant de unge er mer likestilt blant de yngre enn blant de eldre, flere unge enn eldre har utdanning, flere unge har kjøpt gård på det frie marked, flere yngre kvinner overtar og eier gården.

4.1 Aldersfordeling totalt

Aldersgruppe	I alt	%	Kvinner	% av Kv	Menn	% av M
26-40	47	24,7 %	14	42,4 %	33	21 %
41-55	91	47,9 %	17	51,5 %	75	47,8 %
56-65	36	19 %	1	3 %	34	21,7 %
65+	16	8,4 %	1	3 %	15	9,6 %
N	190		32		157	

Aldersfordelingen i vårt utvalg gjenspeiler fordelingen i landbruket totalt. De fleste gårdbrukere er i 40- eller 50-åra. Andelen unge gårdbrukere er lav både i forhold til befolkningen generelt, andre yrkesgrupper (Statistisk sentralbyrå 2004) og sysselsatte alt i alt. Alderssammensetningen må sees på bakgrunn av at man må vente (til foreldrene gir seg eller trapper ned) før man overtar gården, og at gårdsarbeid er fysisk tungt slik at mange eldre utelukkes (Løwe 2004).

4.2 Oppsummering av ulike faktorer fordelt på alder

1. kjønn	26-40	41-55	56-65	65+
Kvinne	29,79 %	17,78 %	5,71 %	6,25 %
Mann	70,21 %	82,22 %	94,29 %	93,75 %
2. Sivilstatus				
Gift	59,57 %	74,44 %	74,29 %	56,25 %
Samboer	27,66 %	11,11 %	14,29 %	0,00 %
Enslig	12,77 %	14,44 %	11,43 %	43,75 %
3. Antall barn	2,1875	2,64285714	2,46153846	2,125
4. Landbruksutdanning				
Ja	74,47 %	65,56 %	51,43 %	56,25 %
Nei	25,53 %	34,44 %	48,57 %	43,75 %
5. partner landbruksutdanning?				
Ja	36,59 %	15,49 %	13,79 %	0,00 %
Nei	63,41 %	84,51 %	86,21 %	100,00 %
EIERSKAP				
6. Gården eies i dag av:				
Kvinne	21,74 %	8,89 %	5,71 %	6,25 %
Mann	41,30 %	54,44 %	45,71 %	75,00 %
par sammen	36,96 %	36,67 %	48,57 %	18,75 %
7. Hvordan fikk du/dere overtatt gården?				
Odel (M)	57,45 %	76,09 %	85,71 %	93,75 %
Odel (K)	27,66 %	15,22 %	5,71 %	6,25 %
frie marked	14,89 %	8,70 %	8,57 %	0,00 %
8. Grunneier/e deltar i samdrift?				
Ja	19,15 %	26,97 %	21,21 %	6,25 %
Nei	80,85 %	73,03 %	78,79 %	93,75 %
9. Næringsinntekt fra gården i prosent:				
1-49999	8,89 %	9,20 %	17,65 %	31,25 %
50000-99999	11,11 %	17,24 %	20,59 %	37,50 %
100000-249000	48,89 %	34,48 %	20,59 %	18,75 %
250000-399999	17,78 %	27,59 %	29,41 %	12,50 %
400000 og over	13,33 %	11,49 %	11,76 %	0,00 %
Arbeidsfordeling på gården				
Jeg	64,32 %	71,85 %	68,33 %	82,00 %
Partner	32,46 %	22,53 %	22,78 %	25,00 %
Kårfolk	22,04 %	13,05 %	10,00 %	0,00 %
Barn	15,00 %	8,80 %	15,91 %	25,00 %
Innleid	9,69 %	18,95 %	17,73 %	43,33 %
11. Svarer arbeider utenfor gården				
Ja (%)	47,83 %	23,91 %	47,06 %	38,46 %
Nei (%)	52,17 %	27,41 %	52,94 %	61,54 %
12. Partner?				
Ja (%)	80,00 %	42,66 %	77,42 %	33,33 %
Nei (%)	20,00 %	5,73 %	22,58 %	66,67 %
13. Fordeling av husarbeid (%)				
Svarer	40 %	29,80 %	26 %	21,00 %
Partner	60 %	72,20 %	67 %	81,00 %

5 Rekruttering

Nasjonale tall fra SSB viser at mange mener at fremtidsutsiktene i næringen er usikre. Mange gårdbrukere er stadig bekymret for gårdens økonomi, og annenhver gårdbruker tror inntektsmulighetene på bruket vil bli dårligere de nærmeste årene. Når det gjelder gårdens fremtid er bare annenhver gårdbruker sikker på at noen vil overta driften etter dem.

I Steinkjer svarer 49 % at de ikke vet om barna ønsker å overta gården, 40 % svarer ja og 11 % svarer nei. Her er kvinnene mer usikre enn mennene.

- Kvinner 24 % ja, 7 % nei, 69 % vet ikke
- Menn 44 % ja, 11 % nei, 45 % vet ikke.

5.1 Hva er viktigste faktorer for rekruttering?

Respondentene i undersøkelsen ble bedt om å svare på hva de mente var viktigste faktorene for rekruttering til landbruket. De ble bedt om å velge de tre viktigste av et utvalg faktorer (ikke innbyrdes rangert), og svarene fordeler seg som følger:

16. De tre viktigste faktorene for rekruttering er etter min mening:	Alle	Kvinner	Menn
1. Driftsform	18,63 %	13,98 %	19,63 %
2. Gode rollemodeller	6,84 %	9,68 %	6,24 %
3. Utdanning/kompetanse	8,75 %	11,83 %	7,85 %
4. Kjønn	0,76 %	0,00 %	0,92 %
5. Lønnsomhet	29,47 %	27,96 %	29,79 %
6. Bo-og driveplass	2,66 %	2,15 %	2,77 %
7. Motivering fra foreldre	18,06 %	21,51 %	17,55 %
8. nyttenking	10,65 %	8,60 %	11,09 %
9. Odelslov	4,18 %	4,30 %	4,16 %
10. Annet (skriv)			

Tabellen viser at lønnsomhet, driftsform og motivering fra foreldre er det som oppgis som de viktigste faktorene for å sikre rekruttering. Kvinnene skiller seg noe ut ved å mene at motivering er viktigere enn driftsform.

6 Tilleggsnæringer

Respondentene fikk valget mellom ulike faktorer som vi anser som viktige for å øke andelen bruk som begynner med tilleggsnæringer. De ble bedt om å velge ut de tre viktigste faktorene og svarte følgende;

De tre viktigste faktorene for tilleggsnæringer i landbruket er etter min mening:	Alle	Kvinner	Menn
1. Personlige egenskaper hos bruker	25,87 %	27,38 %	25,58 %
2. Støtteordninger	8,69 %	9,52 %	8,53 %
3. Gode rollemodeller	2,51 %	3,57 %	2,30 %
4. Lønnsomhet	27,61 %	25,00 %	28,34 %
5. Samarbeid	6,95 %	3,57 %	7,37 %
6. Positivt miljø	13,71 %	11,90 %	14,29 %
7. Utdanning/kompetanse	9,46 %	11,90 %	8,99 %
8. At begge deltar i drifta	5,21 %	7,14 %	4,61 %

Når det gjelder de viktigste faktorene for å fremme tileggsnæringer i landbruket blir lønnsomhet, personlige egenskaper hos bruker og et positivt miljø trukket fram. Kvinnene framhever personlige egenskaper og utdanning/kompetanse i høyere grad enn mennene som er mer opptatt av lønnsomhet og positivt miljø.

7 Holdninger i Steinkjer landbruket

Her fikk informantene påstander som de skulle si seg enig eller uenig i. Svarene er gradert fra 1=helt enig til 5= helt uenig. (Dvs 1 = *helt enig*, 2=*delvis enig*, 3 = *verken enig eller uenig*, 4 = *delvis uenig*, 5 = *helt uenig*). Jo høyere tall, jo mer uenig er respondentene med påstandene. Vi har fordelt svarene både i forhold til kjønn og alder.

7.1 Holdninger til landbruket i Steinkjer

	Alle	Kvinner	Menn	<40	41-55	56-65	65+
1. Gårdbrukere i Steinkjer er flinke til å utnytte gårdens ressurser	2,38	2,52	2,36	2,40	2,51	2,11	2,00
2. Her i Steinkjer er det lov å tenke annerledes	2,65	2,74	2,64	2,55	2,73	2,76	2,15
3. Jeg ser mørkt på framtida for landbruket i Steinkjer	3,44	3,23	3,46	3,40	3,53	3,26	3,38
4. Utdanningsnivået bør heves	2,72	2,77	2,73	2,85	2,78	2,57	2,23
5. Gårdsarbeid passer ikke for kvinner	4,31	4,55	4,26	4,55	4,43	3,91	3,54
6. Det er godt samhold i mitt nærmiljø	2,35	2,58	2,29	2,23	2,51	2,31	1,92
7. Jeg kan tenke meg å etablere tilleggsnæring	2,99	2,94	3,01	3,02	2,93	3,11	3,00
8. Tilflyttere blir godt mottatt i nærmiljøet	2,38	2,39	2,39	2,02	2,60	2,34	2,33
9. Enslige kvinner kan drive gårdsbruk alene	2,76	2,55	2,80	2,38	2,91	2,97	2,54
10. Det er mange gode rollemodeller for ungdom i Steinkjerlandbruket	2,50	2,52	2,50	2,43	2,53	2,54	2,23
11. Alle typer tilleggsnæring blir positivt omtalt	2,93	2,90	2,94	3,02	2,94	2,83	2,62

- Kvinner mest negative

Totalt er tendensen at kvinner og gruppen som er mellom 41 – 55 år (hvor det også er flest kvinner) er mer negative enn menn og de andre aldersgruppene. Kvinnene og aldersgruppen 41 – 55 år er for eksempel mer uenige i at Steinkjerlandbruket utnytter gårdens ressurser godt, og de ser mørkere på framtida enn de andre. Kvinner later til å oppleve samholdet i nærmiljøet mindre positivt enn de andre grupperingene. 11 av 33 kvinner er helt eller delvis uenig i påstanden "Det er godt samhold i mitt nærmiljø" De eldste respondentene er de som er mest positive, spesielt til at det er lov å tenke annerledes.

- Gårdsarbeid passer for kvinner

Det er stor enighet om at gårdsarbeid passer for kvinner, men større variasjon i holdninger til at enslige kvinner kan drive gården alene. Menn og eldre er mer skeptisk til at gårdsarbeid passer for kvinner, og at kvinner kan drive gården alene enn kvinner og de yngre er.

- Stor interesse for å starte tilleggsnæringer

Svarene på om en kan tenke seg å etablere tilleggsnæring ligger på et "verken enig eller uenig". Dette kan tyde på at respondentene er avventende, eller at det er mange som svarer enten eller. Går vi inn i tallene finner vi at 31 respondenter er helt enige i at de vil starte tilleggsnæring, i tillegg er det 41 som er delvis enig. 40 er helt uenige og betrakter dette som uaktuelt. Av kvinnene er det 13, 39 %, som er helt eller delvis enig at de vil starte tilleggsnæring. Selv om det er en lang vei fra å ønske det og til å starte tilleggsnæring tilsier disse tallene at potensialet er høyt.

- Innflyttere

At det er de yngre som er mest enige til at innflyttere blir godt mottatt i nærmiljøet er også svært positivt fordi vi kan anta at denne gruppen er de som har de ferskeste erfaringene.

- Gode rollemodeller finnes

Mange er positive til at det finnes mange gode rollemodeller for ungdom i Steinkjerlandbruket. Det var særlig kvinner som framhevet dette som viktig for rekruttering.

8 Evaluering av landbrukskontoret

Vi ville også finne ut hvordan landbrukskontorets brukere så på den service de fikk herfra. Respondentene skulle ta stilling til om de oppfattet kommunens landbruksforvaltning som rettferdig, kjønnsdiskriminerende, byråkratisk osv. Svarene var ja, nei eller vet ikke og fordelte seg som vist i tabellen under.

8.1 Oppfatning av kommunens landbruksforvaltning

	n	%	kvinner (n)	%	menn (n)	%
Rettferdig:						
JA	47	54,65 %	14	45,16 %	93	61,59 %
NEI	12	13,95 %	4	12,90 %	18	11,92 %
VET IKKE	27	31,40 %	13	41,94 %	40	26,49 %
	86		31		151	
Kjønnsdiskriminerende:						
JA	2	2,33 %	2	6,45 %	4	2,68 %
NEI	63	73,26 %	18	58,06 %	109	73,15 %
VET IKKE	21	24,42 %	11	35,48 %	36	24,16 %
	86		31		149	
Byråkratisk:						
JA	26	30,23 %	9	29,03 %	38	25,00 %
NEI	35	40,70 %	12	38,71 %	67	44,08 %
VET IKKE	25	29,07 %	10	32,26 %	47	30,92 %
Faglig oppdatert:	86		31		152	
JA	51	59,30 %	15	48,39 %	97	64,67 %
NEI	9	10,47 %	2	6,45 %	11	7,33 %
VET IKKE	26	30,23 %	14	45,16 %	42	28,00 %
	86		31		150	
Imøtekommende:						
JA	70	80,46 %	28	90,32 %	128	84,77 %
NEI	7	8,05 %	0	0,00 %	11	7,28 %
VET IKKE	10	11,49 %	3	9,68 %	12	7,95 %
	87		31		151	
Utviklingsorientert:						
JA	37	43,02 %	16	51,61 %	66	44,30 %
NEI	12	13,95 %	2	6,45 %	18	12,08 %
VET IKKE	37	43,02 %	13	41,94 %	65	43,62 %
	86		31		149	
Negativ:						
JA	5	5,75 %	1	3,23 %	13	8,67 %
NEI	66	75,86 %	24	77,42 %	117	78,00 %
VET IKKE	16	18,39 %	6	19,35 %	20	13,33 %
	87		31		150	
Serviceinnstilt:						
JA	68	79,07 %	21	67,74 %	120	80,00 %
NEI	8	9,30 %	3	9,68 %	12	8,00 %
VET IKKE	10	11,63 %	7	22,58 %	18	12,00 %
	86		31		150	

Tallene er positive for landbrukskontoret. De blir i høy grad oppfattet som imøtekommende, serviceinnstilt, ikke negative eller kjønnsdiskriminerende. Forbedringsområdene finner vi når det gjelder å være utviklingsorientert og mindre byråkratisk.

Når det gjelder forskjeller mellom kjønn er det er viktig å ta høyde for at det er fem ganger så mange menn som kvinner som har besvart spørsmålene. De klareste forskjellene ligger på spørsmålet om landbrukskontoret er "serviceinnstilt", "rettferdig" og "faglig oppdatert", her svarer kvinnene mer negativt enn mennene.

Med alder som differensierende faktor finner vi følgende fordeling, det tas igjen forbehold om de små tallene i enkelte grupper (derfor er n oppgitt for hver faktor):

8.2 Oppfatning av kommunens landbruksforvaltning etter alder

Rettferdig:	<40, n og %		41-55, n og %		56-65, n og %		65+, n og %	
JA	32	68,09 %	47	54,65 %	21	61,76 %	8	61,54 %
NEI	4	8,51 %	12	13,95 %	5	14,71 %	0	0,00 %
VET IKKE	11	23,40 %	27	31,40 %	8	23,53 %	5	38,46 %
	47		86		34		13	
Kjønnsdiskriminerende:								
JA	2	4,35 %	2	2,33 %	1	3,03 %	1	7,69 %
NEI	35	76,09 %	63	73,26 %	19	57,58 %	10	76,92 %
VET IKKE	9	19,57 %	21	24,42 %	13	39,39 %	2	15,38 %
	46		86		33		13	
Byråkratisk:								
JA	13	27,66 %	26	30,23 %	4	11,43 %	2	15,38 %
NEI	18	38,30 %	35	40,70 %	20	57,14 %	7	53,85 %
VET IKKE	16	34,04 %	25	29,07 %	11	31,43 %	4	30,77 %
	47		86		35		13	
Faglig oppdatert:								
JA	28	60,87 %	51	59,30 %	23	67,65 %	10	76,92 %
NEI	3	6,52 %	9	10,47 %	0	0,00 %	0	0,00 %
VET IKKE	15	32,61 %	26	30,23 %	11	32,35 %	3	23,08 %
	46		86		34		13	
Imøtekommende:								
JA	43	93,48 %	70	80,46 %	30	88,24 %	12	46,15 %
NEI	1	2,17 %	7	8,05 %	2	5,88 %	1	3,85 %
VET IKKE	2	4,35 %	10	11,49 %	2	5,88 %	13	50,00 %
	46		87		34		26	
Utviklingsorientert:								
JA	23	50,00 %	37	43,02 %	14	42,42 %	8	61,54 %
NEI	6	13,04 %	12	13,95 %	2	6,06 %	0	0,00 %
VET IKKE	17	36,96 %	37	43,02 %	17	51,52 %	5	38,46 %
	46		86		33		13	
Negativ:								
JA	4	8,70 %	5	5,75 %	3	9,09 %	1	3,85 %
NEI	38	82,61 %	66	75,86 %	26	78,79 %	12	46,15 %
VET IKKE	4	8,70 %	16	18,39 %	4	12,12 %	13	50,00 %
	46		87		33		26	
Serviceinnstilt:								
JA	35	76,09 %	68	79,07 %	26	76,47 %	12	92,31 %
NEI	5	10,87 %	8	9,30 %	2	5,88 %	0	0,00 %
VET IKKE	6	13,04 %	10	11,63 %	6	17,65 %	1	7,69 %
	46		86		34		13	

Også her er de eldre mest positive, noe som kan skyldes at de kjenner de som jobber her og har etablerte relasjoner til medarbeiderne på landbrukskontoret. Det er derfor svært positivt at også de yngste er positivt innstilt og synes at landbrukskontoret i høy grad er positive og imøtekommende. En skulle anta at det er de unge som har minst erfaring med landbrukskontoret og deres tjenester. Når de ikke svarer mer "vet ikke" enn de andre aldersgruppene tilsier det at landbrukskontoret har bred kontakt med landbruket i Steinkjer.

Konklusjon

Vi antar at de kvinnene som svarer på denne undersøkelsen er mer involvert i driften på gården enn de som lar sin samboer svare. Det samme vil gjelde for kvinnen som bidrar aktivt i gårdsarbeidet. Hva som kjennetegner disse kvinnene er dermed en indikator på hva som fremmer involvering og medvirkning.

Vår hypotese var at eierskap, deltakelse og innflytelse i landbruk henger sammen. Kvinner som eier gårdsbruk alene eller sammen med noen vil delta mer i det daglige arbeidet på gården og vil være mer med i beslutninger som tas angående drift enn for eksempel samboende kvinner som ikke eier gårdsbruket. Denne undersøkelsen bekrefter denne hypotesen.

Odel

I de tilfellene de har kjøpt gården gjennom hennes odel er mannen mindre tilbøyelig til å svare på undersøkelsen enn kvinnen er når de har tatt over på hans odel. Forholdsvis flere sameiende kvinner svarer når de har overtatt gården på hennes odel. Det at de har tatt over hennes gård gjør henne dermed mer involvert i drifta selv om han gjør mest arbeid.

Eierskap

Vår undersøkelse viser at når kvinnen eier, er det hun som i høy grad svarer på denne undersøkelsen, når mannen eier er det han som svarer. Hvis paret eier sammen svarer han i 83 % av tilfellene, hun i 17 %.

Giftemål gir også rettigheter til eiendom. At det er en høyere andel gifte kvinner enn menn som svarer, selv om utvalget er veldig lite (33 kvinner, 25 gifte eller 76 %) indikerer også at eierskap er viktig for involvering. Ekteskap er helt klart samlivsformen som fører til sameie.

Sammenligner vi med totalen er andelen kvinner som svarer høyere også når de har tatt over på hans odel og i tillegg er sameiende med mannen. Tilsvarende er andelen menn som svarer når de har tatt over gården på hennes odel også høyere for de sameiende (12 %) i forhold til totalen (7 %). Det må understrekes at tallene her er små, men er med og indikerer at eierskap og deltakelse/involvering henger sammen og at sameie virker positivt på involvering av partner.

Arbeidsinnsats

Kvinnene som svarer gjør mer av det samlede arbeidet på gården enn de som lar mannen svare. Der hun svarer gjør de også mye likere andel (K27-M32) enn når han svarer (M55-K12) De sameiende kvinnene som svarer oppgir at de utfører 37 % av arbeidet på gården mens partner tar 45 %. De tar dermed større del av gårdsarbeidet enn hele gruppen kvinner gjør (34 %), mennene tar mindre (53 %).

Menn med delt eierskap oppgir at både de og partner jobber mindre på gården (73 %/15 %) enn gjennomsnitt for alle (76 %/17 %).

De sameiende kvinnene som svarer og deres partnere arbeider mer på gården enn totalen gjør. De sameiende mennene som svarer har i høyere grad selv arbeid utenfor gården og har partner som gjør det samme.

Utdanning

Utvalget har noe høyere andel både kvinnelige og mannlige partnere med landbruksutdanning enn landsgjennomsnittet på 5 % for kvinnelig og 18 % av mannlige partnere. Kvinner som har svart på skjemaet har i høyere grad partner med landbruksutdannelse enn mennene som svarer.

Kvinnene som svarer har landbruksutdannelse i langt høyere grad (52 %) enn partnerne til mennene som har svart på undersøkelsen (13 %).

Når partnerne eier gården sammen er det en klar sammenheng mellom landbruksutdannelse og hvem som har svart på skjemaet, selv om sannsynligheten for at begge har utdanning i faget øker med sameie er det stor overvekt av kvinnene som har svart som har landbruksutdannelse – 50 % av de kvinnelige sameierne som har svart, mot 16 % av de som har latt partneren fylle ut skjemaet.

Holdninger

Vi ser at de som svarer på denne undersøkelsen er positivt innstilt til landbruksmiljøet i Steinkjer. Dette understøttes også av landbrukskontorets oppfatning av at det er stolthet, optimisme og høyt faglig nivå i landbruket i kommunen. Den høye andelen som kan tenke seg å starte tilleggsnæring er også en indikator på det samme.

Forhold som landbrukskontoret kan ta tak i, i tillegg til å ta vare på de som kan tenke seg å starte tilleggsnæring, er at kvinnene er mer negative til deres service og faglighet enn menn, og at kvinner later til å oppleve samholdet i nærmiljøet mindre godt enn de andre grupperingene. 11 av 33 kvinner er helt eller delvis uenig i påstanden "Det er godt samhold i mitt nærmiljø". At flere er usikre på om landbrukskontoret er utviklingsorientert er også en utfordring.

Oppsummering

Vi kan ikke trekke fram en faktor, men må konkludere med at både arv, eierskap, utdanning og arbeidsfordeling på gården påvirker grad av involvering og deltakelse. Mennenes arbeidsinnsats på gårdene som eies av kvinnene viser at eierskap ikke er den eneste veien til medvirkning i landbruket. Det kan også være et bilde på at den tradisjonelle arbeidsfordelingen mellom kjønnene i landbruket legger til rette for mennenes innflytelse i høyere grad enn kvinnenes. Eierskap vil derfor være viktig for å få kvinnene med. Dette, og den svake stillingen mennene som legger ned sin arbeidsinnsats i gården de ikke eier har, er et argument for sameie. At andelen gifte er høy i landbruksbefolkningen tilsier at ekteskapet er en måte å sikre hverandres rettigheter på. Hvorvidt ekteskap sikrer rettighetene til begge skal ikke diskuteres her, men vi konkluderer med at det er viktig at landbrukets rådgiverapparat har innsikt i eierforholdenes betydning både for det enkelte gårdbrukerpar og for landbruket generelt.

Kilder

Ellen Marie Forsberg, Sigrid Hagerup Melhuus, Sverre Arne Lie, Ragnhild Kongsvoll og Mads Svennerud 2009 Kvinneres deltakelse i samdrift NILF-notat 2009-6

Torkild Løwe 2007 Landbruket i tyngste laget for kvinner? Samfunnsspeilet nr 1 2006

Torkild Løwe 2004 Hvem er gårdbrukere, og hvorfor er de det Samfunnsspeilet nr 5 2004

NOU (2003): Om odels- og åseteretten, Norges offentlige utredninger 2003

Fylkesmannen i Nord-Trøndelag

Steinkjer kommune

